

Основний капітал виробничої сфери Західного регіону України: стан та ефективність використання

У статті на основі розрахунку відповідних коефіцієнтів здійснено оцінку техніко-економічного стану та ефективності використання основного капіталу виробничої сфери Західного регіону України.

Ключові слова: *основний капітал, виробнича сфера, регіон, ефективність, модернізація.*

Питання інтенсифікації розвитку економіки України, вихід її на сучасний технологічний та промисловий рівень на сьогодні набуває особливої актуальності. У завданнях Державної програми розвитку внутрішнього виробництва Кабінету міністрів України закріплено, що модернізація промисловості входить до числа першочергових напрямів діяльності Уряду [2]. Відтак, реалізація такого завдання неможлива без визначення шляхів покращення ефективності використання основного капіталу підприємств, їх оновлення та модернізації. Саме тому важливим є оцінювання техніко-економічного стану та ефективності використання основного капіталу в Україні і Західному регіоні у розрізі провідних видів економічної діяльності.

Метою статті є аналіз стану та динаміки основного капіталу виробничої сфери Західного регіону України та оцінка ефективності його використання.

Методологічним фундаментом здійснення дослідження даної тематики стали праці економістів різних напрямів. Дослідженню питань основного капіталу присвячено роботи вітчизняних вчених, зокрема О. Амоші, Я. Базилюка, О. Власюка, В. Гейця, Я. Жаліла, Л. Дейнеко, О. Кузьміна, Є. Крикавського, Й. Петровича, Л. Федулова, І. Бланка, С. Шкарабан, В. Андрійчука, Л. Мілевського, А. Черепа, В. Білінського, М. Герасимчук, В. Бурлаки та інших. Значний внесок у дослідження здійснили також зарубіжні вчені: Ж. Азулай, А. Геза, С. Дойл, Дж. М. Кейнс, Г. Моргентау, Ж. Нажельс, Дж. Най, Р. Страйкер, Д. Фішер, В. Хагер та інші.

Оцінювання *техніко-економічного стану основного капіталу* в Україні і Західному регіоні здійснено на основі розрахунку коефіцієнтів зносу, придатності, інвестомісткості та фондомісткості основного капіталу [1]. Інформаційною базою стали офіційні статистичні дані, опубліковані в статистичних щорічниках і на веб-сайті Державного комітету статистики України [3; 4; 6]. Через відсутність статистичної інформації про основні засоби України на період 2011-2013 рр. здійснено їх прогноз на основі фактичних даних за 2001-2010 рр.

Упродовж аналізованого періоду (2006-2013 рр.) значення *коефіцієнта зносу основного капіталу* в Україні постійно зростало: від 51,5% у 2006 р. до 68,4% у 2011 р. і, прогнозовано, досягне – 74,9% у 2013 р. Аналогічна тенденція спостерігається і в Західному регіоні: від 46,1% у 2006 р. до 51,4% – у 2013 р. Однак, рівень зносу основного капіталу є суттєво нижчим за значення відповідного показника в Україні. Найвищі значення відносного приросту коефіцієнта зносу основного капіталу виявлено у Львівській і Закарпатській областях (35,9% та 48,3% відповідно). В Івано-Франківській і Тернопільській областях коефіцієнт зносу основного капіталу спадав до 2010 р., проте прогнозовано досягне вищого рівня у 2011-2013 рр., але більш повільними темпами. У Чернівецькій області коефіцієнт зносу скорочувався протягом всього досліджуваного періоду від 46,4 у 2006 р. до 36,5% у 2013 р.

У виробничій сфері¹ усіх областей Західного регіону основний капітал досяг критичного рівня зносу. Найвищим середнім значенням коефіцієнта зносу характеризується основний капітал виробничої сфери Львівської області (59%).

Водночас у всіх областях Західного регіону, окрім Чернівецької, спостерігалось повільне зростання коефіцієнта зносу основного капіталу в промисловості. Значний відрив Чернівецької області за показником рівня зносу відбувся у цій сфері протягом 2009-2013 рр., коли значення коефіцієнта зменшилося з 42% до 22,8%.

Найнижчий рівень зносу основного капіталу у Західному регіоні є характерним для основного капіталу в будівництві. Аналогічно до промисловості, найнижче значення коефіцієнта було

---

¹ До виробничої сфери віднесено три ключові види економічної діяльності: промисловість; будівництво; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (надалі – транспорт).

у Чернівецькій області в 2013 р. (22,2%). Різке коливання показника у 2010 р. зумовлене прискореною амортизацією основних засобів, а прогнозне зниження його у 2013 р. відбулося внаслідок залучення інвестицій у будівництво області протягом 2010-2013 рр. У решти областей регіону спостерігається поступовий знос основного капіталу у будівництві з середнім значенням коефіцієнта близько 41,6%.

Найвищий рівень зносу основного капіталу у Західному регіоні присутній у транспорті (понад 60%). І хоча протягом 2010-2011 рр. спостерігалися позитивні тенденції до зменшення цього коефіцієнта, однак його значення зросло від 50,3% у 2006 р. до 72,6 у 2013 р. (рис. 1).

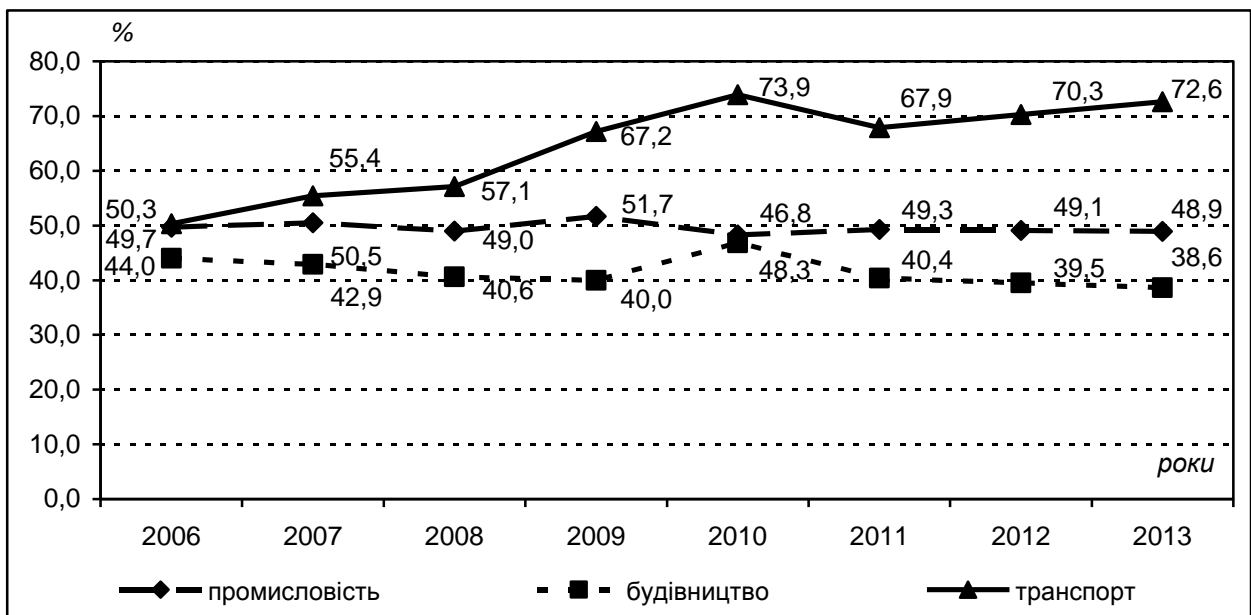

Рис. 1. Коефіцієнт зносу основного капіталу у виробничій сфері Західного регіону, %

Коефіцієнт придатності основного капіталу розраховується як співвідношення між залишковою та первісною вартістю, і, таким чином, є оберненим показником до коефіцієнта зносу. Критичним вважається рівень придатності менше, аніж 65%. Загалом динаміка коефіцієнта придатності, як в Україні, так і у Західному регіоні має негативну тенденцію.

Згідно з даними проведених розрахунків, значення коефіцієнта придатності основного капіталу у Західному регіоні спадають від 53,9% у 2006 р. до 48,6% у 2013 р. і є вищими за аналогічні в Україні, що зменшуються від 48,5% у 2006 р. до 26,3% у 2013 р. Характерно, що якщо коефіцієнт зносу виробничого основного капіталу у Західному регіоні наближається до середніх показників в Україні, то середнє значення коефіцієнта придатності у регіоні та

більшості його областей значно випереджає аналогічні середньо-українські показники.

Упродовж аналізованого періоду значення коефіцієнта придатності основного капіталу виробничої сфери зменшується, причому як в Україні, так і в більшості областей Західного регіону. Лише у Чернівецькій області даний коефіцієнт зростає від 54,2% у 2006 р. до 60,3% у 2013 р.

Аналогічна ситуація спостерігається зі значеннями коефіцієнта придатності основного капіталу в промисловості регіону. Згідно з прогнозом, у 2013 р. найвищі показники придатності основного капіталу будуть у Чернівецькій і Тернопільській областях (77,2% і 55,9% відповідно).

Розглядаючи динаміку коефіцієнта придатності у будівництві Західного регіону, варто відзначити, що максимальним він був у 2009 р. (60%), у Чернівецькій (91,9% у 2009 р.) та Івано-Франківській областях (66% у 2008 р.). У 2013 р. значення коефіцієнта, прогнозовано, досягли найвищого рівня у Рівненській і Чернівецькій областях (62,7% і 77,8% відповідно).

Серед усіх видів економічної діяльності найгірша ситуація спостерігається у сфері транспорту, де коефіцієнт придатності основного капіталу спадає упродовж 2006-2013 рр. і на кінець аналізованого періоду матиме найнижчі значення (27,4%) (рис. 2).

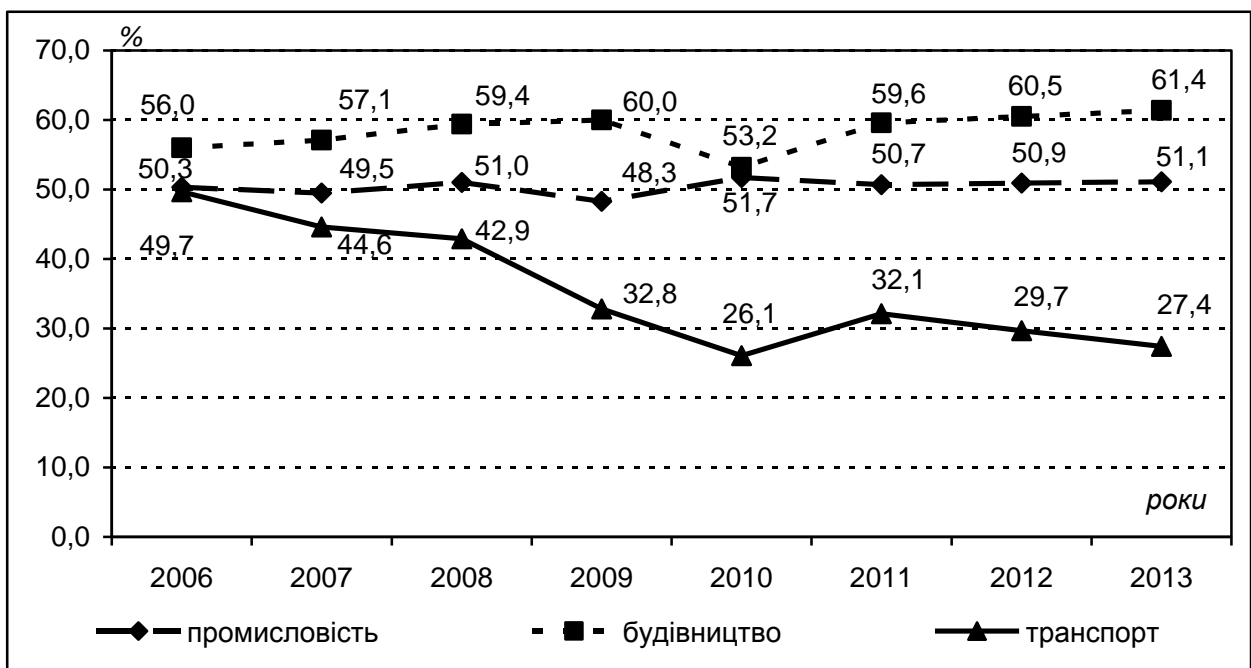

Рис. 2. Коефіцієнт придатності основного капіталу у виробничій сфері Західного регіону, %

Коефіцієнт інвестомісткості основного капіталу визначає частку капітальних інвестицій у загальній річній вартості основного капіталу. Протягом досліджуваного періоду коефіцієнт інвестомісткості основного капіталу знижувався в Україні і у Західному регіоні, що свідчить про спад інвестиційної активності. Зазначимо, що частка інвестицій у вартості основного капіталу регіону залишається на низькому рівні (7,692%), хоча є дещо вищою, аніж у середньому в Україні (5,642%).

У сфері промисловості спостерігалася загальна тенденція до скорочення частки інвестицій у вартості основного капіталу в усіх областях Західного регіону, окрім Івано-Франківської, де значення коефіцієнта інвестомісткості основного капіталу зросло у 2013 р. на 1,1% порівняно з 2006 р.

Максимальний рівень показника інвестомісткості спостерігається у Чернівецькій та Івано-Франківській областях у 2008 р. (103,4% та 60% відповідно). Натомість у Рівненській області, згідно з прогнозом, він зростатиме протягом 2012-2013 рр. і становитиме 18,4%.

Серед видів економічної діяльності виробничої сфери найгірша ситуація з інвестиціями в основний капітал у Західному регіоні спостерігається у сфері транспорту (рис. 3). Окрім того, в усіх областях, за винятком Закарпатської, коефіцієнт інвестомісткості прогнозовано у 2013 р. перевищуватиме значення аналогічного показника в Україні (2,684%), водночас залишаючись на найнижчому рівні.

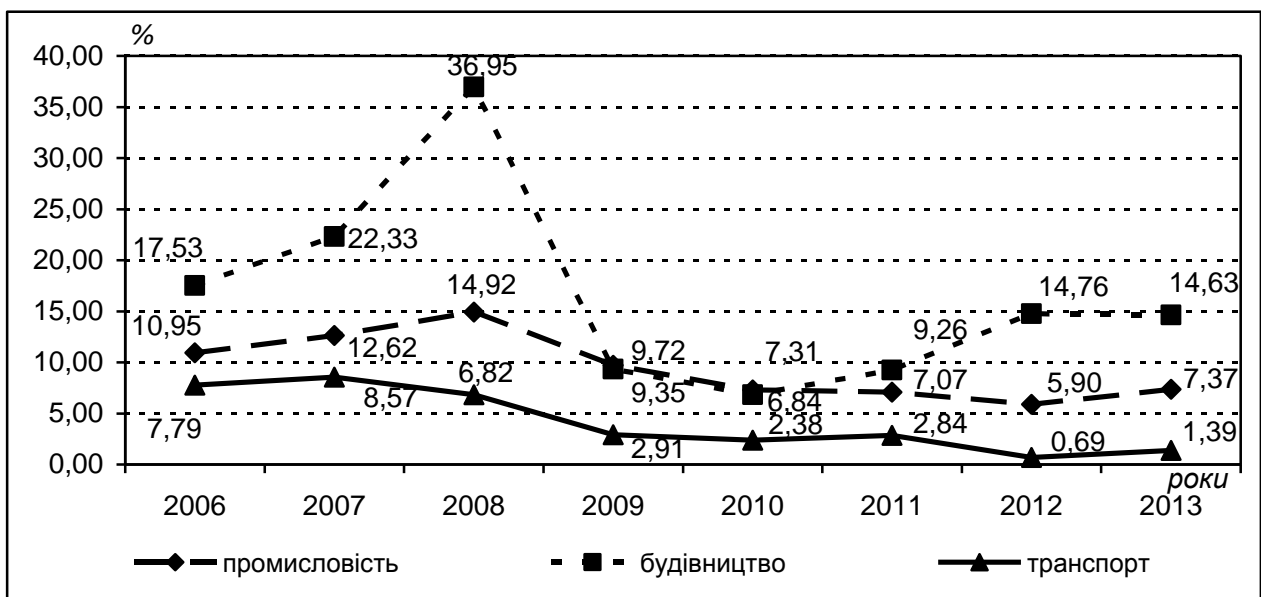

Рис. 3. Коефіцієнт інвестомісткості основного капіталу, у виробничій сфері Західного регіону, %

Коефіцієнт фондомісткості визначає, яка вартість основного капіталу припадає на одну гривню валового регіонального продукту, і використовується для визначення забезпеченості економіки основним капіталом. У виробничій сфері Західного регіону коефіцієнт фондомісткості протягом 2008-2013 рр. мав позитивну динаміку.

У Західному регіоні на 1 грн. продукції припадало 1,5 грн. вартості основного капіталу, що є дещо нижче за середнє значення коефіцієнта фондомісткості в Україні (2,579). Згідно з результатами прогнозних розрахунків, найвищі значення цього коефіцієнта у виробничій сфері будуть досягнуті у 2013 р. (за винятком Волинської, Івано-Франківської та Рівненської областей). Середні значення коефіцієнта фондомісткості в областях Західного регіону коливалися в межах від 1,0 до 2,3.

У промисловості Західного регіону в середньому 0,986 грн., що вкладена в основний капітал регіону, приносить 1 грн. валового регіонального продукту, що дещо вище, аніж середнє значення коефіцієнта фондомісткості в Україні (0,958). Серед видів діяльності виробничої сфери найнижчою є фондомісткість у будівництві – прогнозовано значення цього коефіцієнта знизиться у 2013 р. у всіх областях Західного регіону (рис. 4).

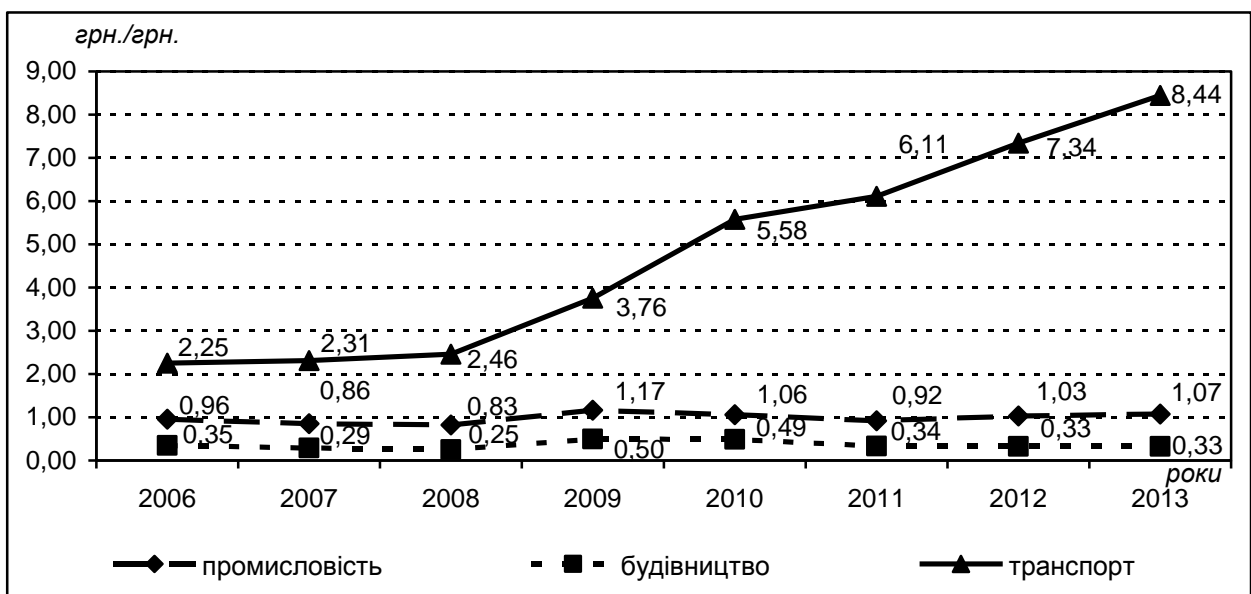

Рис. 4. Коефіцієнт фондомісткості основного капіталу у виробничій сфері Західного регіону, грн./грн.

Натомість лише у діяльності транспорту значення коефіцієнта фондомісткості суттєво зросло в Україні: від 2,282 у 2006 р. до 22,458 у 2013 р. Високі темпи старіння основного капіталу,

що були виявлені при розрахунках коефіцієнтів зносу та придатності, а також низький рівень показника інвестованості зумовлюють високі значення коефіцієнта фондомісткості у сфері транспорту. І хоча середні значення цього коефіцієнта у Західному регіоні (4,782) значно поступаються аналогічним в Україні (10,783), однак залишаються на доволі високому рівні.

Оцінку *ефективності використання основного капіталу* в Україні і Західному регіоні здійснено на основі розрахунку коефіцієнтів фондівіддачі та рентабельності основного капіталу.

Коефіцієнт фондівіддачі визначає ефективність використання наявного основного капіталу або скільки валового регіонального продукту припадає на одну гривню, інвестовану в основний капітал. Оптимальне значення показника фондівіддачі повинно знаходитися на рівні, не меншому 0,87. Відповідно до Податкового кодексу України [5], середній річний знос основних засобів на 2012 р. становив 12% (розраховано як пропорційна залежність між мінімальними допустимими термінами експлуатації основних засобів за Податковим кодексом України та структурою інвестицій у матеріальні активи за 2012 р. за даними Держаної служби статистики України). Відтак порогове значення коефіцієнта фондомісткості має становити приблизно 1,2 або, за методикою Міністерства економічного розвитку і торгівлі, – 1,15. Таке співвідношення виготовленої продукції до вартості основних засобів дозволяє забезпечити оновлення основного капіталу протягом 10 років.

У Західному регіоні зафіксовано зростання коефіцієнта фондівіддачі основного капіталу від 0,773 у 2006 р. до 0,866 у 2008 р., а у 2009 р. тенденція змінилася на протилежну і значення коефіцієнта зменшилося до 0,669 у 2010 р. із її збереженням у прогнозних 2011-2013 рр. Як результат, у 2013 р. значення показника фондівіддачі становитиме 0,588.

Середнє значення коефіцієнта фондівіддачі виробничої сфери у Західному регіоні є вищим від середнього в Україні на 0,2. Максимальне значення цього показника спостерігається у 2008 р. (0,969) і, прогнозовано, знизиться до кінця аналізованого періоду у 2 рази.

У промисловості регіону, окрім Рівненської та Чернівецької областей, значення коефіцієнта фондівіддачі основного капіталу у середньому залишаються вищими від порогового значення (0,87).

У Волинській (1,3), Закарпатській (1,8), Львівській (1,2) та Тернопільській (1,4) областях значення коефіцієнта дозволяють зробити припущення щодо можливості оновлення основного капіталу цих областей за рахунок власних коштів.

Найвищі значення коефіцієнта фондівіддачі спостерігаються у будівництві (рис. 5). Прогнозовано значення показника у Західному регіоні зросло на 0,2, від 2,848 у 2006 р. до 3,060 у 2013 р. Середнє значення коефіцієнта фондівіддачі у Західному регіоні (0,699) значно випереджає аналогічне значення в Україні (0,566).

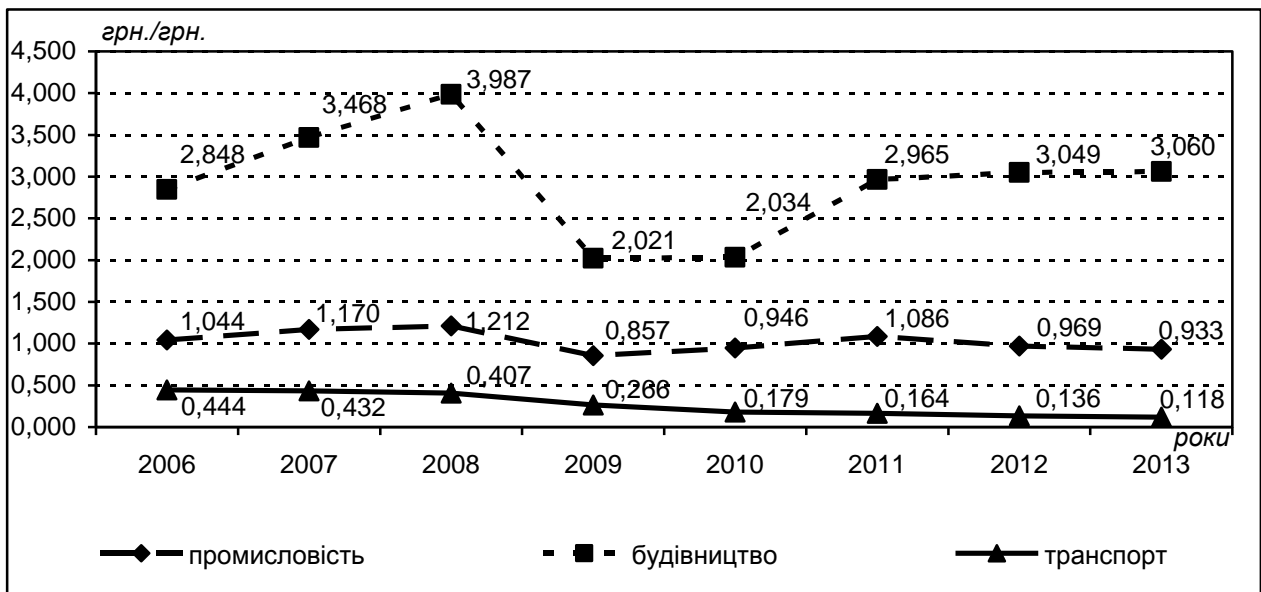

Рис. 5. Коефіцієнт фондівіддачі основного капіталу у виробничій сфері Західного регіону, грн./грн.

Найменші значення показників фондівіддачі основного капіталу спостерігаються у діяльності транспорту. Протягом досліджуваного періоду у Західному регіоні очікується зменшення значення даного показника від 0,444 у 2006 р. до 0,118 у 2013 р. Низька продуктивність основного капіталу зумовлена насамперед зношенням обладнання та низькими коефіцієнтами його оновлення.

Коефіцієнт рентабельності основного капіталу відображає відношення фінансових результатів від звичайної діяльності (до оподаткування) до середньорічної вартості основних засобів. При низькому рівні фондівіддачі результат діяльності з використанням основного капіталу не може бути високим.

Результати розрахунку коефіцієнта рентабельності основного капіталу засвідчили відчутне зниження значень цього показника за 2006-2013 рр. як в Україні (від 0,088 у 2006 р. до 0,021 у 2013 р.),

так і у Західному регіоні (від 0,014 до -0,002 відповідно) (Додаток В, табл. В.2). Водночас упродовж аналізованого періоду у регіоні виявлено значні коливання коефіцієнта рентабельності основного капіталу: у 2006-2007 рр. відбувалося зростання цього показника від 0,014 до 0,016, а у 2008-2010 рр. – його зниження від 0,023 до -0,002. У більшості областей регіону рентабельність основного капіталу коливалася в межах нуля.

Динаміка значень показника рентабельності основного капіталу виробничої сфери Західного регіону демонструвала стійку тенденцію до зниження – від 0,016 у 2006 р. до -0,002 у 2013 р. Як наслідок, у середньому за 2006-2013 рр. цей показник у регіоні (-0,0025) є значно нижчим за аналогічний в Україні (0,048).

Серед видів економічної діяльності регіону, що належать до виробничої сфери, рентабельним є лише основний капітал транспорту. Як свідчать результати прогнозних розрахунків, у 2013 р. значення показника рентабельності капіталу у транспортній сфері Західного регіону буде становити 0,0001 (рис. 6).

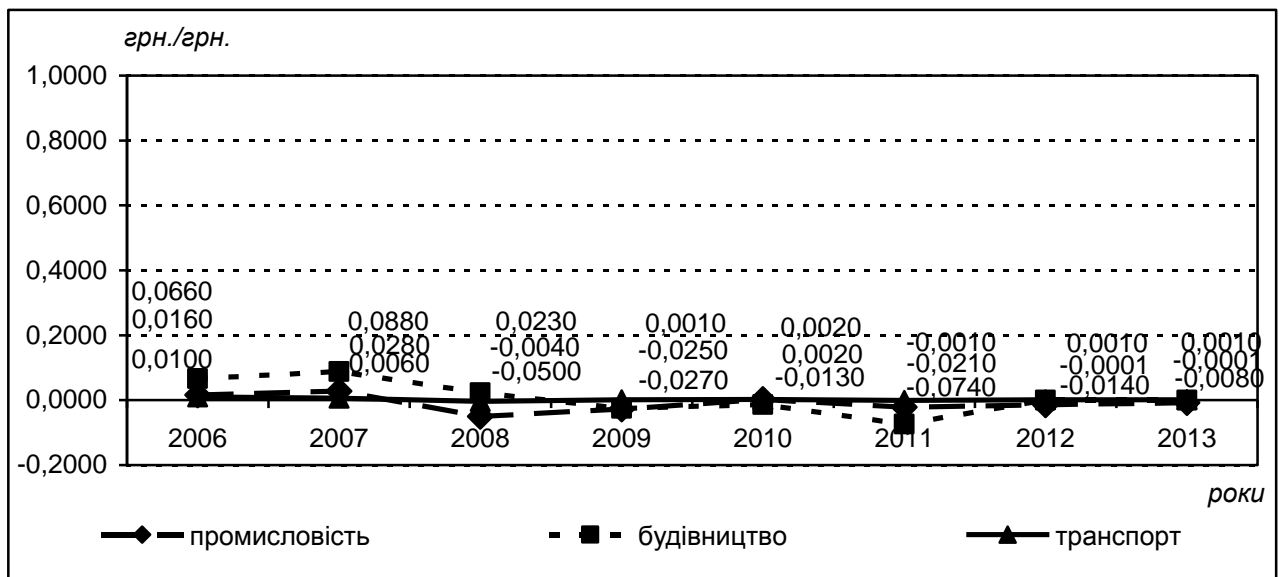

Рис. 6. Коефіцієнт рентабельності основного капіталу у виробничій сфері Західного регіону, грн./грн.

У промисловості регіону рентабельність основного капіталу зменшилася від 0,016 у 2006 р. до -0,008 у 2013 р. Це стало наслідком суттєвого погіршення ефективності використання капіталу у цій сфері в Івано-Франківській і Тернопільській областях.

Найбільше зниження коефіцієнта рентабельності основного капіталу в Західному регіоні відбулося у будівництві, де значення цього показника зменшилося від 0,066 у 2006 р. до -0,0001 у 2013 р.

Такі негативні тенденції спричинені відчутним зниженням ефективності капіталу у Волинській (від 0,100 до -0,030), Львівській (від 0,089 до -0,026) і Рівненській (від -0,017 до -0,041) областях.

Виявлено, що в середньому за 2006-2013 рр. значення коефіцієнтів стану основного капіталу та ефективності його використання у Західному регіоні були вищими, аніж в Україні, однак вони не відповідали нормативним значенням. Отримані результати дослідження засвідчують, що у Західному регіоні відбувається поступове старіння основних засобів, яке негативно відображається на конкурентоспроможності виробничої сфери регіону. Застаріле обладнання не дозволяє ефективно використовувати основні засоби та випускати сучасну, технологічну та конкурентоспроможну продукцію. Відтак, це призводить до зниження рентабельності виробничої сфери Західного регіону України, що, своєю чергою, не дозволяє акумулювати достатню кількість коштів для модернізації виробництва.

З огляду на це можна припустити, що для оновлення основного капіталу в регіоні необхідні значні зовнішні інвестиції. З цією метою доцільно створити регіональну програму сприяння залучення інвестицій та захисту інвесторів. Окрім того, доцільно на рівні виконавчої влади областей регіону організувати співпрацю з фінансовим сектором України та виробничим сектором регіону для створення програми кредитування інноваційних проектів із модернізації основного капіталу.

Список використаних джерел

1. Інтегральна оцінка основного капіталу регіону (методичні рекомендації) / Іщук С.О., Кушнірчук-Ставнича О.М., Ситар Л.Й. / НАН України, Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2013. – 28 с.
2. Модернізація промисловості та підвищення енергоефективності – першочергові напрями діяльності Уряду. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=176270.
3. Офіційний сайт Державного комітету статистики України : [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

4. Основні засоби України за 2000-2010 роки // Статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К., 2011. – 292 с.
5. Податковий Кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
6. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Держкомстат України ; [за ред. О.Г. Осауленка] . – К. : ТОВ “Август-Трейд”, 2012. – 559 с.

Лыса О. И. Основной капитал производственной сферы Западного региона Украины: состояние и эффективность использования

В статье на основе расчета соответствующих коэффициентов осуществлена оценка технико-экономического состояния и эффективности использования основного капитала производственной сферы Западного региона Украины.

Ключевые слова: *основной капитал, производственная сфера, регион, эффективность, модернизация.*

Lysa O. I. Manufacturing sector fixed capital Western region Ukraine: Status and efficiency

On the basis of the calculation of the coefficient is assessed the feasibility and efficiency of the capital production sector in Western region Ukraine.

Key words: *capital, productive sector, region, efficiency, modernization.*